

KS. HELMUT J. SOBECZKO

INICJATYWY KOMISJI LITURGICZNEJ EPISKOPATU POLSKI¹ DOTYCZĄCE WPROWADZENIA SOBOROWEJ REFORMY LITURGICZNEJ W POLSCE

Przedstawienie problematyki zawartej w tytule artykułu wymaga w pierw krótkiego omówienia relacji między Episkopatem Polski a jej Komisją Liturgiczną; pośrednio zostanie tu ukazane stanowisko Episkopatu wobec wprowadzania soborowej reformy liturgicznej w Polsce² Dopiero na tym tle można ukazać poszczególne inicjatywy podjęte przez Komisję Liturgiczną Episkopatu dotyczące wprowadzenia reformy liturgicznej w Polsce. Trzeba ponadto pamiętać, iż w badaniach nad recepcją reformy liturgicznej należy uwzględnić również specyfikę i ówczesne uwarunkowania, wpływające na życie religijne i działalność Kościoła w Polsce.

Ks. prof. dr hab. HELMUT J. SOBECZKO – kierownik Katedry Liturgiki i Hagiografii oraz dziekan Wydziału Teologii Uniwersytetu Opolskiego; adres do korespondencji: ul. Kardynała Kominka 1A, 45-032 Opole.

¹ Komisja Liturgiczna Episkopatu Polski to skrócone określenie, użyte w niniejszym opracowaniu zamiast oficjalnej używanej niegdyś (do 1996 r.) nazwy: Komisja Episkopatu do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego oraz obowiązującej aktualnie: Komisja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski.

² Istnieją fragmentaryczne opracowania działalności Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski – zob. H. S o b e c z k o. *Prace Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski nad realizacją Konstytucji liturgicznej w Polsce w latach 1963-1975*. RBL 38:1985 s. 290-312; t e n ż e. *Działalność o. Franciszka Małaczyńskiego OSB w Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski*. RBL 43:1990 s. 78-89.

I. ZADANIA KOMISJI LITURGICZNEJ EPISKOPATU W ŚWIETLE SOBOROWEJ KONSTYTUCJI LITURGICZNEJ

Zgodnie z postanowieniem soborowej Konstytucji o liturgii „prawo kierowania sprawami liturgii należy wyłącznie do władzy kościelnej” (KL 22 § 1), tj. do Stolicy Apostolskiej, biskupa miejsca oraz „konferencji biskupów, właściwych danemu terytorium” (KL 22 § 2).

Autorzy tejże Konstytucji soborowej zdają sobie sprawę, że „kompetentna władza terytorialna”, jaką jest Konferencja Episkopatu, nie będzie w stanie wprowadzić soborowej reformy liturgicznej, dlatego stwierdzają konieczność powołania specjalnej Komisji Liturgicznej: „Jest rzeczą pożądaną, aby kompetentna kościelna władza terytorialna, o której mowa w art. 22, § 2, ustanowiła Komisję Liturgiczną, z którą współpracowaliby znawcy liturgii, muzyki i sztuki kościelnej oraz duszpasterstwa. Jeżeli to możliwe, niech tej Komisji służy pomocą Instytut Duszpasterstwa Liturgicznego, a w skład jego członków, w razie potrzeby, mogą wchodzić także świeccy, wybitni znawcy tej dziedziny. Zadaniem Komisji będzie kierowanie duszpasterstwem liturgicznym w swoim zakresie pod przewodnictwem wyżej wspomnianej terytorialnej władzy kościelnej oraz przeprowadzanie studiów i potrzebnych doświadczeń, ilekroć będzie chodziło o przedstawienie Stolicy Apostolskiej proponowanych przystosowań” (KL 44).

Jak widać z powyższego cytatu, do dziś nie został zrealizowany jeden z podstawowych postulatów soborowych odnośnie do prac każdej Komisji Liturgicznej Episkopatu, jakim może być specjalny Instytut Duszpasterstwa Liturgicznego. Mimo podejmowanych prób na przestrzeni ostatnich 35 lat postulatu tego w naszym kraju nie udało się zrealizować kolejnym przewodniczącym Komisji. Wskutek tego Komisja zawsze była zdana na własne siły, a wiele zamierzeń i inicjatyw nie udało się w pełni zrealizować.

W sposób szczegółowy cele i zadania krajowych Komisji Liturgicznych precyzuje pierwsza instrukcja wykonawcza *Inter oecumenici*³ Dokument ten stwierdza, iż zakres kompetencji określa władza terytorialna, a więc Konferencja Episkopatu, która Komisji „może polecić: a) popieranie badań i prób, jakie należy przeprowadzić stosownie do art. 40 § 1 i 2 KL; b) proponowanie dla całego terytorium inicjatyw, dzięki którym życie liturgiczne i stosowanie Konstytucji o Liturgii św. może się rozwijać; c) przygotowywanie studiów

³ Instrukcja Kongregacji Obrzędów o należywym wykonaniu Konstytucji o świętej Liturgii *Inter oecumenici* [IOe] z 26 IX 1964. AAS 56:1964 s. 877-900; tłum. polskie: WUDO 20:1965 s. 5-21.

i pomocy, koniecznych do przeprowadzenia dekretów plenarnej Konferencji Biskupów; d) kierowanie duszpasterską akcją liturgiczną na całym terytorium, czuwanie nad stosowaniem dekretów plenarnej Konferencji Biskupów oraz informowanie Konferencji o tych wszystkich sprawach; e) nawiązywanie częstych kontaktów i wspólnych inicjatyw z innymi stowarzyszeniami, które na tym samym terytorium pracują w dziedzinie biblijnej, katechetycznej, duszpasterskiej, muzyki i sztuki kościelnej, jak również z wszelkiego rodzaju religijnymi stowarzyszeniami świeckich” (IOe 45).

Wprawdzie w Polsce istniała już krajowa Komisja Liturgiczna od czasów uzyskania niepodległości po I wojnie światowej⁴, jednak nowe zadania przekraczały możliwości sześciuosobowej Komisji Liturgicznej z 1964 r.

Zgodnie z postanowieniami Konferencji Episkopatu krajowa Komisja Liturgiczna była całkowicie podporządkowana Episkopatowi Polski. Zakres kompetencji Komisji Liturgicznej był bardzo ograniczony, co odbijało się negatywnie na jej działalności i wynikach, gdyż Komisja nie mogła niczego zrobić bez zgody Konferencji Episkopatu.

W okresie posoborowym Komisji przewodniczyli: bp F. Jop (1962-1975), bp S. Jakiel (1976-1983), bp T. Rybak (1983-1992) i bp W. Świerzawski (od 1992). W okresie posoborowym stale wzrastała liczba członków Komisji Liturgicznej Episkopatu. W roku uchwalenia przez Sobór Watykański II Konstytucji o liturgii (1963) Komisja liczyła tylko 6 członków, w tym 4 biskupów i po jednym kapłanie diecezjalnym i zakonnym. Ogrom prac związanych z wprowadzeniem reformy liturgicznej spowodował podwojenie liczby członków Komisji. W ten sposób po 13 latach, w chwili kiedy bp Jop składał rezygnację, Komisja liczyła już 12 członków, w tym 5 biskupów, 3 kapłanów diecezjalnych i 4 zakonnych⁵. W następnych latach liczba ta stale się powiększała. W 1985 r. było 16 członków (w tym 6 biskupów), a w 1994 r. 17

⁴ Czteroosobowa Komisja Liturgiczna została powołana na zjeździe Episkopatu Polski 26 VIII 1919 r. w Gnieźnie, powiększona następnie o dalsze cztery osoby na Konferencji Biskupów w Częstochowie 21-25 VI 1922 r. Komisji tej przewodniczył abp A. Nowowiejski. Jej celem było pewne ujednoczenie liturgii po okresie rozbiorowym, a zwłaszcza opracowanie nowego rytuału, który został wydany drukiem w Katowicach w 1927 r. Główne prace wykonał płocki liturgista ks. J. Michałak. Zob. J. M i c h a l a k. *Nowy Rytuał Polski*. AK 19:1927 s. 421-432. Ponadto Komisja ujednoczyła niektóre śpiewy, opracowała czytania mszalne na niedziele i święta oraz inne teksty liturgiczne, w tym również na uroczystości państwowe.

⁵ Członkami Komisji Liturgicznej Episkopatu byli: bp F. Jop, bp A. Wronka, bp S. Jakiel, bp P. Gołębiowski, bp T. Szwagrzyk oraz księża profesorowie: W. Schenk, J. Zalewski, B. Kosecki, P. Galiński OSB, F. Małaczyński OSB, L. Balter SAC, E. Szymanek SChr. Zob. H. J. S o b e c z k o. *Prace komisji Liturgicznej Episkopatu Polski nad realizacją Konstytucji liturgicznej w Polsce w latach 1963-1975*. RBL 38:1985 s. 290-312.

członków⁶. W 1996 r. dokonano restrukturyzacji wszystkich Komisji Episkopatu, zmieniono również nazwę z Komisji do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego na Komisję Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski. Obecnie członkami Komisji mogą być tylko biskupi, a inni wspomagają ich jako konsultorzy.

W pierwszych latach okresu posoborowego, zgodnie z ówczesnym Statutem Konferencji Episkopatu Polski (art. 17), przewodniczącego i członków Komisji powoływała Konferencja Plenarna Episkopatu na okres pięciu lat. Kandydatów na członków Komisji mógł zasadniczo zgłaszać każdy biskup, w praktyce czynił to zwykle przewodniczący. Starano się dobrać najlepszych znawców liturgii. W ważnym okresie wprowadzania soborowej reformy Konferencji Plenarnej Episkopatu w 1964 r. bp Jop zaproponował dwóch liczących się wówczas specjalistów. Jednym z nich był ks. prof. W. Schenk, który też odtąd należał do Komisji i odgrywał w niej znaczącą rolę. Na drugiego specjalistę nie wyraził zgody miejscowy biskup ordynariusz⁷

Konferencja Episkopatu decydowała nie tylko o składzie Komisji Liturgicznej, ale także o zakresie i w dużej mierze sposobie jej działania. To na posiedzeniach plenarnych Konferencji Episkopatu przyjmowano lub odrzucano wnioski i inicjatywy podejmowane i przygotowywane przez Komisję. Postawa Episkopatu zależała w dużej mierze od stanowiska, jakie zajmowali biskupi wobec soborowej reformy liturgicznej.

II. STANOWISKO EPISKOPATU POLSKI WOBEC SOBOROWEJ REFORMY LITURGICZNEJ ORAZ INICJATYW KOMISJI LITURGICZNEJ

Stosunek Episkopatu do soborowej reformy liturgicznej był w zasadzie pozytywny, ale w znacznej mierze zachowawczy. Podobne stanowisko zajmowały inne środowiska kościelne i ogół wiernych w naszym kraju. Dla wielu reforma była prawdziwym zaskoczeniem i zastała grunt nie wszędzie przygo-

⁶ Konferencja Episkopatu 18 VI 1994 r. zatwierdziła następujący skład Komisji Episkopatu do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego: bp W. Świerzawski (przewodniczący), F. Małaczyński OSB (sekretarz), bp R. Andrzejewski, bp J. Szlaga, bp J. Zawitkowski, bp M. Duś, bp G. Bernacki, B. Nadolski TChr, ks. S. Cichy, ks. S. Czerwik, ks. S. Koperek, ks. Cz. Krakowiak, ks. B. Margański, ks. J. Miazek, ks. H. J. Sobeczko, ks. J. Sołowianiuk, ks. J. Sroka.

⁷ Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu. Notatki bpa F. Jopa, z. I, 6.

towany. Nic więc dziwnego, że zwłaszcza w początkowej fazie napotykała także różnego rodzaju opory, i to zarówno ze strony biskupów, duchowieństwa, jak i wiernych⁸

Analizując dokumenty pierwszych lat po ogłoszeniu Konstytucji liturgicznej, można stwierdzić, iż Episkopat Polski przyjął zasadę stopniowej recepcji soborowej reformy liturgicznej w Polsce. Episkopat ustami Prymasa S. Wyszyńskiego krytycznie oceniał zbyt gwałtowne i odgórnie narzucaną reformę, bez należytego wpięrow przygotowania duchownych i wiernych. Zastrzeżenia Episkopatu *quo ad modum* wobec urzędów rzymskich uzasadnił kard. Wyszyński w piśmie do Kongregacji Obrzędów z 29 XI 1968 r.: „Otwarcie i szczerze referuję głosy niepokoju Episkopatu Polski, wypowiedziane w czasie obrad Konferencji plenarnej, o dalszy zdrowy rozwój reformy. Mamy prawo do wypowiedzenia naszych obaw również dlatego, że święta liturgia jest wielkim dziedzictwem Kościoła Powszechnego, którego jesteśmy częścią, i nie jest nam obojętne, co z tym dziedzictwem się dzieje”⁹

W liście tym Prymas Polski krytykuje relatywizm i brak szacunku dla przepisów liturgicznych, co powoduje zupełną dowolność, która godzi w społeczny i eklezjalny charakter liturgii. Prymas powołuje się na zamieszanie i nieład w innych krajach, dlatego – pisze – „postanowiliśmy działać rozważnie i z odpowiednio długim czasem na realizację następującego planu działania”:

– przede wszystkim przygotować wiernych przez Konstytucję dogmatyczną o Kościele *Lumen gentium*, gdyż „stwierdziliśmy, iż brak znajomości tej Konstytucji w społeczeństwie ustawia w złej proporcji reformę liturgii, zmieniając ją na gorączkę zmian, bez należytego zrozumienia ich celu”;

– potrzebny jest odpowiednio długi czas na przygotowanie tekstów i druk ksiąg liturgicznych, co w Polsce jest wyjątkowo trudne, a czasem zbyt późno wprowadzenie reformy;

– również odpowiedniego czasu wymaga przeszkolenie duchowieństwa, aby z należywym zrozumieniem przyjęło zmiany i umiało je wiernym wyjaśniać;

– wreszcie potrzeba czasu na duszpastersko owocne wprowadzenie wiernych do nowej liturgii, co przy duszpasterstwie masowym nie jest łatwe¹⁰

⁸ Szerzej na temat pierwszych lat wprowadzania posoborowej odnowy liturgicznej zob. H. J. S o b e c z k o. *W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897-1976)*. Opole 1986 s. 150-186.

⁹ Tłumaczenie własne z oryginału łacińskiego: *Responsum ad adnexium litteris die 15 VI 1967 scriptis additum, continens summarium declarationum Conf. Episc. Poloniae*. N. 3424/68/P, Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu, t. IVa.

¹⁰ Tamże.

Ważnym założeniem Konferencji Episkopatu było całkowite podporządkowanie sobie spraw liturgii i jej odnowy. W tym względzie Episkopat miał już od lat wypracowaną metodę. Wszystkie ważniejsze decyzje liturgiczne podejmowane były na posiedzeniach plenarnych Konferencji Episkopatu większością głosów. Miało to decydujący wpływ na działalność zarówno Komisji Liturgicznej Episkopatu, jak i innych ośrodków liturgicznych oraz wydawniczych. W myśl powyższej zasady zabroniono eksperymentowania w liturgii, z wyjątkiem ściśle określonych wypadków, a duchowieństwo zobowiązano do ścisłego przestrzegania ogłoszonych przez Episkopat norm wykonawczych. Należy tu ponadto stwierdzić, iż pod tym względem duchowieństwo w Polsce okazało się dojrzałe i zasadniczo nie było większych nadużyć i niesubordynacji. Tłumacząc postawę całkowitego podporządkowania sobie spraw liturgii, Episkopat powoływał się na wytyczne rzymskiej Rady do Wykonania Konstytucji Liturgicznej; dotyczyło to zwłaszcza zakazu eksperymentowania w sprawowanej liturgii¹¹

W realizacji swoich założeń i planów odnośnie do sposobu wprowadzania reformy liturgicznej w Polsce Episkopat musiał liczyć się również z trudnościami natury obiektywnej, które były od niego niezależne, a które znacznie opóźniały wprowadzanie reformy.

Trudności te wynikały przede wszystkim z braku instytucji zajmujących się liturgią i duszpasterstwem liturgicznym (instytuty liturgiczne itp), które byłyby w stanie przygotowywać tłumaczenia i potrzebne materiały formacyjno-duszpasterskie. Trudności sprawiał również brak możliwości szybkiego drukowania nadsyłanych dokumentów i ksiąg rzymskich, co wyraził Prymas Polski w liście do Kongregacji Obrzędów w następujący sposób: „Mamy w Polsce [...] ograniczone możliwości druku, potrzebne jest zezwolenie na zakup papieru od władz administracji państwowej. Każdy druk musi się znaleźć w planie wydawniczym, który Państwo zatwierdza na początku roku wydawniczego. Zwykle zgłaszany plan jest skreślany do połowy. Ponadto przewencyjna cenzura państwowa robi różne trudności w publikowaniu tekstów, a niekiedy usiłuje je poprawiać lub skreślać”¹² Z tych samych powodów utrudniony był również druk różnego rodzaju materiałów pomocniczych,

¹¹ Zob. *Epistula „Consilii” ad Praesides Conf. Episcoporum* [30 VI 1965]. „Notitiae” 1:1965) s. 257-264: „Nikomiu nie zezwolono na przeprowadzenie «eksperymentów» bez wyraźnego pozwolenia. Również «Consilium» takiego zezwolenia nikomu nie udzieliło” (nr 4).

¹² Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu, t. IVa: *Responsum*, 29 XI 1968, nr 3 oraz t. VIa: listy z 31 I 1972 i 4 II 1972. Przykładowo w księdze „Modlitwa powszechna” cenzura dokonała 60 ingerencji – por. Protokół Konferencji Episkopatu Polski, 20 I 1970, tamże.

zarówno dla duchowieństwa, jak i wiernych. W odróżnieniu od krajów zachodnich nie można było ponadto publikować tymczasowych przekładów tekstów liturgicznych (brak papieru), stąd zachodziła konieczność druku tekstów ostatecznych, przygotowanych przez Komisję Liturgiczną i zatwierdzonych przez Konferencję Episkopatu i Stolicę Apostolską. Praktyka ta, jakkolwiek rozsądna i słuszna, w znacznym stopniu opóźniała wprowadzanie reformy i odnowy liturgicznej w Polsce.

III. WAŻNIEJSZE INICJATYWY KOMISJI LITURGICZNEJ EPISKOPATU DOTYCZĄCE WPROWADZENIA SOBOROWEJ REFORMY LITURGICZNEJ

Ramy tego artykułu nie pozwalają na szczegółową analizę całokształtu prac Komisji Liturgicznej Episkopatu, dlatego ograniczymy się jedynie do ważniejszych jej inicjatyw, które w różnym stopniu zostały zrealizowane. Inicjatywy te można sprowadzić do następujących.

1. *Inicjatywy dotyczące formacji duchowieństwa i wiernych*

Do podstawowego zakresu oddziaływania formacyjnego Komisji należały inicjatywy związane najpierw z przygotowaniem i dostarczeniem wszystkim diecezjom przekładów na język polski podstawowych dokumentów liturgicznych, zwłaszcza Konstytucji o liturgii, instrukcji i innych pism liturgicznych Stolicy Apostolskiej, a następnie z opracowywaniem listów pasterskich, zarządzeń i różnych instrukcji Episkopatu dla duchowieństwa i wiernych. W tej dziedzinie prace były wykonywane raczej sprawnie i bez większych opóźnień docierały do duchowieństwa i wiernych.

Interesująca jest historia przekładu na język polski soborowej Konstytucji o liturgii. Na prośbę przewodniczącego Komisji, bpa F. Jopa, pierwszej redakcji przekładu Konstytucji liturgicznej dokonał bardzo szybko F. Małaczyński OSB, przebywający wówczas w Rzymie, który tekst przetłumaczył już na początku 1964 r., to jest prawie dwa miesiące po ogłoszeniu Konstytucji¹³. Po naniesieniu drobnych poprawek ostateczną wersję tłumaczenia przyjęła Komisja na swoim posiedzeniu w dniach 4-5 VI 1964 r. Następnie po jednym egzemplarzu przewodniczący wręczył wszystkim biskupom ordynariuszom podczas obrad Konferencji Plenarnej Episkopatu w dniu 18 VI 1964 r. Kon-

¹³ Zob. pismo F. Małaczyńskiego OSB do bpa F. Jopa z załączonym tłumaczeniem Konstytucji o liturgii z 25 II 1964 oraz poprawki F. Małaczyńskiego OSB z 29 II, 22 III, 19 V 1964. Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu,teczka I.

ferencja zaaprobowała tekst i nakazała ogłosić go jako oficjalny i obowiązujący¹⁴. Z zachowanych archiwaliów wynika, iż przewodniczący Komisji przagnął tekst Konstytucji udostępnić diecezjom jak najwcześniej, dlatego nalegał na przyśpieszenie tłumaczenia i dokonanie ostatecznej korekty. Dzięki temu w trudnych warunkach polskich ten pierwszy dokument soborowy mógł dotrzeć do duchowieństwa już pół roku po jego ogłoszeniu¹⁵

Z protokołów obrad Konferencji Plenarnej Episkopatu wynika, iż wszelkie dokumenty liturgiczne nie tylko były dostarczane wszystkim biskupom, ale przewodniczący Komisji Liturgicznej na bieżąco zapoznawał uczestników Konferencji z ich treścią, szczegółowo omawiał kwestie podlegające decyzji Episkopatu, poddając je szczegółowej dyskusji, a następnie głosowaniu. Dopiero na tej podstawie Komisja mogła opracowywać projekty zarządzeń, które zwykle Episkopat zatwierdzał na następnym posiedzeniu plenarnym.

Kolejny nurt inicjatyw formacyjnych Komisji, równoległy prawie do pierwszego, polegał na opracowywaniu listów pasterskich, zarządzeń i różnych instrukcji Episkopatu dla duchowieństwa i wiernych. Inicjatywy te były konkretną odpowiedzią na kolejno ukazujące się dokumenty rzymskie, a pośrednio określały zakres i sposoby stopniowego wprowadzenia reformy liturgicznej w warunkach polskich.

Na szczególną uwagę i podkreślenie zasługują cztery pierwsze liturgiczne listy pasterskie Episkopatu z lat 1964-1965. Wszystkie ich projekty opracował bp F. Jop, a po dyskusji i uzupełnieniach były zatwierdzane na posiedzeniach plenarnych Konferencji Episkopatu¹⁶. Listy te ukazują stanowisko Episkopatu odnośnie do procesu wprowadzania posoborowej reformy liturgicznej w Polsce. Biskupi skierowali po jednym liście do wiernych i do kapłanów w związku z wejściem w życie Konstytucji o liturgii¹⁷, a następnie osobne listy z okazji wejścia w życie pierwszej instrukcji wykonawczej do Konstytucji o liturgii *Inter Oecumenici* (26 IX 1964)¹⁸

Z analizy powyższych listów pasterskich wynika, iż ich autorzy mieli właściwe rozeznanie w problematyce reformy liturgicznej i zdawali sobie

¹⁴ Protokół 82 Konferencji Episkopatu Polski, 18 VI 1964 s. 2, tamże.

¹⁵ Tekst polskiego przekładu Konstytucji o liturgii opublikowano w opolskim biuletynie urzędowym już w numerze sierpniowym (zob. WUDO 19:1964 s. 169-192), co na ówczesne warunki i możliwości było czymś wyjątkowo szybkim.

¹⁶ Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu, t. I, rękopisy bpa Jopa tych listów.

¹⁷ *List pasterski do wiernych*, 2 IV 1964 i *List do kapłanów*, 2 IV 1964 zob. w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*. Paryż 1975 s. 339-349; WUDO 19:1964 s. 99-109.

¹⁸ *List pasterski do wiernych*, 27 I 1965 i *List do kapłanów*, 27 I 1965 zob. w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski* s. 383-386; WUDO 20:1965 s. 53-59.

sprawę z potrzeby jej owocnego wprowadzania w życie, o czym świadczą chociażby następujące słowa z listu do kapłanów: „Episkopat przystępuje do realizacji postanowień soborowych i serdecznie zachęca wszystkich kapłanów oraz wiernych do podjęcia pracy nad poznaniem soborowego dzieła odnowienia Liturgii i nad jego urzeczywistnieniem w praktyce życia [...] Sprawą jednak niezmiernie ważną jest odpowiednie pouczenie i stopniowe wychowanie wiernych do liturgii, gdyż jej odnowienie nie może być pojmowane jako jedynie zmiana form i tekstów liturgicznych, lecz takie uświadomienie wiernych i taka działalność duszpasterska, dla której liturgia byłaby szczytem i źródłem”¹⁹

Z perspektywy lat należy przyznać rację obawom Episkopatu przed powierzchownym wprowadzaniem reformy, co potwierdziły również doświadczenia w innych krajach. Dzisiaj lepiej zdajemy sobie sprawę z tego, iż wprowadzanie tak głębokiej reformy liturgicznej nie mogło nastąpić bez odpowiedniego przygotowania formacyjnego, nie mogło uprzedzać tego, czego nie było wprawdzie w refleksji teologicznej i w stosownej katechezie²⁰

Jak widać z powyższego, od samego początku problem został właściwie postawiony, gdyż najważniejszą rolę przypisano odpowiednio pogłębionej formacji duchowieństwa, a następnie wiernych. Jedynie bowiem ona może doprowadzić „do odrodzenia ich życia religijnego” Za warunek niezbędny osiągnięcia tego celu biskupi uznają wprawdzie przeszkolenie samego duchowieństwa, do czego zobowiązują się słowami: „Będą urządzone liturgiczne konferencje dla duchowieństwa, powołane zostaną do życia duszpasterskie instytuty liturgiczne i będzie zorganizowane doszkalanie w zakresie liturgii”²¹ Rodzi się pytanie, na ile zamierzenia te zostały zrealizowane. Duszpasterski instytut liturgiczny, mimo podejmowanych prób, nie został do dziś powołany (kiedy znaleziono odpowiednich ludzi, brakowało pieniędzy – i na odwrót). Formacja liturgiczna miała dokonywać się również na szczeblu diecezjalnym, głównie poprzez działalność Diecezjalnych Komisji Liturgicznych. Po latach wiemy, iż wyglądało to różnie w poszczególnych diecezjach. Brak

¹⁹ *List pasterski Episkopatu do kapłanów*, 27 I 1965. WUDO 20:1965 s. 58-59.

²⁰ Por. L. Della Torre. *Dimensioni e prospettive del rinnovamento liturgico nel secondo decennio*. W: *Nelle vostre assemblee*. Brescia 1975 s. 19; A. G. Martimort. *Bilancio della Riforma liturgica. A dieci anni dalla Costituzione conciliare sulla liturgia*. Milano 1974; D. Sartore. *I fondamenti della liturgia cristiana nella problematica contemporanea*. W: *Fede e rito. Atti del III Convegno dell'Associazione professori di liturgia*. Bologna 1975 s. 17-44; J. J. Kopeć. *Reforma liturgii po 30 latach od edycji soborowej Konstytucji „Sacrosanctum Concilium”* W: *Studia liturgiczno-pastoralne*. T. 2. Opole 1994 s. 11-39.

²¹ *List pasterski Episkopatu do kapłanów*, 27 I 1965 s. 58.

jednak dotąd, poza nielicznymi wyjątkami, dokładnej analizy naukowej sposobu wprowadzania soborowej reformy liturgicznej w poszczególnych diecezjach i parafiach²²

2. Inicjatywy dotyczące przekładu tekstów liturgicznych

Drugi ważny nurt inicjatyw Komisji Liturgicznej Episkopatu dotyczył spraw związanych z przekładem tekstów nowych ksiąg liturgicznych, ukazujących się w wyniku posoborowej reformy. Była to ogromna praca, wykonana społecznie przez grupę ludzi, pracujących w bardzo trudnych warunkach. W pracy translacyjnej tekstów liturgicznych nie mieliśmy tradycji. Polski język liturgiczny trzeba było dopiero tworzyć (wystarczy wspomnieć brak odpowiedniego przekładu psalmów, co dodatkowo opóźniło wydanie lekcjonarza mszalnego i brewiarza). Najwięcej ksiąg, bo aż prawie 30, przetłumaczono i wydano w latach 1969-1985.

Omawiając prace nad tłumaczeniem nowych ksiąg liturgicznych i nie pomniejszając w tym względzie zasług całej Komisji Liturgicznej Episkopatu, trzeba jednak stwierdzić, iż organizacja i realizacja tych prac od samego początku była niewłaściwie ustawiona. Wprawdzie bp F. Jop podejmował inicjatywy kompleksowego rozwiązania tego problemu, jednakże nie był w stanie w pełni ich zrealizować, a zwłaszcza przekonać do jego realizacji Episkopat, który nie widział potrzeby powołania do tego rodzaju prac odrębnej instytucji, jak to miało miejsce w innych krajach.

Trzeba zdawać sobie sprawę, że w ciągu trzech lat (1969-1971) ukazało się ponad 20 nowych ksiąg liturgicznych w łacińskim wydaniu typicznym²³. W tej sytuacji Komisja postanowiła wystąpić z inicjatywą utworzenia pięciu ośrodków tłumaczenia tekstów liturgicznych, głównie w miastach uniwersyteckich (Warszawa, Kraków, Lublin, Poznań i Wrocław). Poszczególne ośrodki miały dokonać pierwszego tłumaczenia, rewizję tego przekładu miał przeprowadzić inny wyznaczony ośrodek, natomiast trzeciej i ostatecznej rewizji miała dokonać Komisja Liturgiczna pod kierunkiem jej sekretarza – F. Małaczyńskiego OSB. Plan ten zasadniczo był realizowany, nie udało się jedynie stworzyć ośrodka w Poznaniu i Wrocławiu. Prace zespołów były wykonywane na różnym poziomie. Zespoły działały na bliżej nie sprecyzowanych zasadach

²² Zob. G. B e r e s z y ń s k i. *Realizacja reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w Archidiecezji Warszawskiej w latach 1963-1992*. Lublin, 1998. Mps pracy doktorskiej w Bibliotece KUL.

²³ Zob. wykaz tych ksiąg w: S o b e c z k o. *W trosce o liturgiczne dziedzictwo* s. 172-174.

i były tworzone często z ludzi przypadkowo dobranych i zwykle obarczonych innymi dodatkowymi zajęciami. Nikt prac tych nie finansował. Nic więc dziwnego, że zespoły tłumaczyły teksty zbyt wolno, a ich jakość wymagała często dalszych ulepszeń i poprawek. W polskim sposobie przygotowywania przekładów ksiąg liturgicznych zbyt wiele było improwizacji i przypadkowości.

Zbyt długa i skomplikowana, jak na warunki polskie, była również procedura ostatecznej aprobaty przekładów przez Konferencję Episkopatu, a po ich zatwierdzeniu – przez Stolicę Apostolską. Utrudniony był również proces ich publikacji. Ostateczną wersję tłumaczenia tekstów i prace związane z drukiem wykonywał sekretarz Komisji, co także przekraczało możliwości jednego człowieka. W sumie wszystko to przedłużało i opóźniało proces wprowadzania reformy liturgicznej w Polsce.

Osobnym zagadnieniem, związanym z pracami nad tłumaczeniem ksiąg liturgicznych, był problem wprowadzenia języka narodowego do liturgii. Podczas Soboru Episkopat Polski opowiedział się za zachowaniem języka łacińskiego w liturgii Mszy świętej, dopuszczał natomiast stosowanie języka narodowego w śpiewach wiernych i w czytaniach oraz w sprawowaniu sakramentów. Nie stawiano jednak sprawy w sposób skrajny i usiłowano wprowadzić szerszy zakres stosowania języka polskiego w liturgii jeszcze przed Soborem Watykańskim II, o czym świadczy indult uzyskany od Kongregacji Obrzędów już w 1961 r. Zezwalał on na śpiew w języku polskim stałych części *Ordo Missae*: „Gloria”, „Credo”, „Sanctus” i „Agnus Dei”, a także na wprowadzenie czytań mszalnych w języku polskim²⁴ Z inicjatywy Komisji Liturgicznej Episkopat przygotował nawet specjalną instrukcję wprowadzającą w życie powyższy indult²⁵

Z chwilą ogłoszenia pierwszej instrukcji wykonawczej do soborowej Konstytucji o liturgii, z inicjatywy Komisji Liturgicznej Episkopat Polski podjął również uchwałę o stopniowym wprowadzaniu języka polskiego do liturgii, uzależniając to od wydania poszczególnych ksiąg²⁶ Wyraźnie zostało to potwierdzone w liście pasterskim z 27 I 1965 r.: „Okoliczności naszej pracy duszpasterskiej wymagają, aby działać rozważnie i rozwojowo, w zależności od tego, jak zdołamy przygotować teksty [...]. Zanim to nastąpi, by uniknąć rozbieżności i nieładu w sprawowaniu liturgii, postanowiliśmy na początek

²⁴ Sancta Congregatio Rituum. *Decretum*, 7 VII 1961, protokół nr 32/961.

²⁵ Instrukcja z 15 XI 1961. RBL 14:1961, s. 381-333.

²⁶ Protokół 85 Konferencji Episkopatu Polski, 27 I 1965 s. 1-2; dla emigracji zob. *Decretum*, 1 X 1964. „Notitiae” 1:1965, s. 31.

w skromnym tylko zakresie wprowadzić język ojczysty do św. liturgii. Inne postanowienia soborowe wprowadzimy w życie po wydrukowaniu w Paryżu mszału ołtarzowego”²⁷

Język narodowy został wprowadzony do liturgii w Polsce w ciągu sześciu lat, i to stopniowo w czterech etapach²⁸ Potrzebę kolejnych rozszerzeń zakresu stosowania języka ojczystego w liturgii przedstawiał w imieniu Komisji bp Jop na plenarnych posiedzeniach Konferencji Episkopatu, na których musiał wyjaśniać liczne zastrzeżenia, a następnie wypośredkować różne stanowiska biskupów. Różnorodność opinii w łonie Episkopatu była wiernym odbiciem stanowiska duchowieństwa i wiernych, które również nie było wtedy jednolite, a wprowadzane zmiany budziły spore emocje; o licznych oporach świadczą również listy nadsyłane na ręce przewodniczącego Komisji z różnych stron Polski. Na wniosek Komisji Liturgicznej o całkowitym spolszczeniu liturgii zdecydowała dopiero jednomyślna uchwała Konferencji Plenarnej Episkopatu z 5 V 1970 r. we Wrocławiu²⁹ Wprowadzenie języka ojczystego do *Liturgii Godzin* odłożono do czasu wydrukowania I tomu³⁰

Po latach możemy stwierdzić, iż stopniowe wprowadzanie języka polskiego do liturgii, uzależnione również od trudności natury obiektywnej, okazało się w konsekwencji rozwiązaniem dobrym, gdyż pozwoliło ono na „bezbolesne” przezwyciężenie licznych oporów i uprzedzeń oraz przyczyniło się do bardziej pogłębionego i świadomego uczestnictwa w liturgii.

Stopniowe i rozłożone na prawie dwadzieścia lat ogłaszanie kolejnych ksiąg liturgicznych drukiem było spowodowane nie tylko ograniczonymi możliwościami, ale było również wynikiem świadomego wyboru Episkopatu. Dzięki prawie rocznym odstępom czasowym, w jakich ukazywały się poszczególne księgi liturgiczne, możliwe było odpowiednie przygotowanie duchowieństwa i wiernych do ich przyjęcia (m.in. w wielu diecezjach organizowano specjalne konferencje szkoleniowe). Użyteczność duszpasterska była też podstawowym kryterium pierwszeństwa w wydawaniu nowych ksiąg, dlatego

²⁷ *List pasterski do wiernych*, 27 I 1965. WUDO 20 (1965) 75; Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu, t. Va – pisma z 3 III, 25 III 1965, 18 II 1969.

²⁸ Zob. kolejne *Zarządzenia Episkopatu Polski*: 27 I 1965, 17 X 1966, 16 IX 1968, 5 V 1990; zarządzenia zostały przyjęte w wyniku głosowania na posiedzeniach plenarnych Komisji Episkopatu Polski.

²⁹ Archiwum Konferencji Episkopatu Polski, Protokół 119 Konferencji Episkopatu Polski, 4-5 V 1970 s. 17.

³⁰ Uchwałę o wprowadzeniu języka polskiego do *Liturgii Godzin* Episkopat podjął 6 IX 1972. Zob. Protokół 132 Konferencji Episkopatu Polski, 5-6 IX 1972 s. 28.

starano się najpierw o polskie wydanie nowego *Ordo Missae* (1970)³¹ i *Molitwy powszechnej* (1970), następnie *Lekcjonarza mszalnego* (t. 1-7, 1972-1978) i prawie równocześnie o wydanie wszystkich obrzędów sakramentów: *Chrztu dzieci* (1972), *Sakramentu małżeństwa* (1974), *Bierzmowania* (1975), *Sakramentu święceń* (1973), *Namaszczenia chorych* (1978), *Sakramentu pokuty* (1981), *Komunii św. i kultu Eucharystii* (1985), *Wtajemniczenia dorosłych* (1988), a dopiero w drugiej dekadzie ostateczną wersję *Mszалу rzymskiego* (1986) i cztery tomy *Liturgii Godzin* (1982-1988), natomiast w trzeciej dekadzie pozostałe księgi: *Obrzędy błogostawieństw* (1994), *Zbiór Mszy o NMP* (1998), *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów* (1999)³²

Osobnym tematem do naukowego opracowania byłaby analiza jakości dokonanych tłumaczeń ksiąg liturgicznych na język polski. Wprawdzie nie zgłaszano większych zastrzeżeń odnośnie do samych przekładów, niemniej bardzo pobieżna analiza pozwala na stwierdzenie, iż są one zasadniczo dosyć wiernym przekładem z języka łacińskiego. Mało korzystano z przysługującego każdej Konferencji Episkopatu możliwości tzw. twórczej adaptacji³³ Najwięcej elementów nowych w stosunku do typicznego wydania łacińskiego możemy znaleźć w obrzędach sakramentalnych, zwłaszcza w sakramencie małżeństwa³⁴, bierzmowania, a także w obrzędach pogrzebu. Pozytywnym objawem jest również większa liczba adaptacji w przekładach i wznowieniach dokonanych w ostatnich latach.

Wprawdzie teksty liturgiczne oraz ich tłumaczenia są tekstami anonimowymi, jednak na podstawie zachowanych archiwaliów trzeba podkreślić ogromną zasługę na tym polu F. Małaczyńskiego OSB, sekretarza Komisji. Do niego trafiały wszystkie teksty przekładów. Z benedyktyńską dokładnością musiał je wszystkie przejrzeć, poprawić i ujednolicić. Dopiero tak poprawiony maszynopis dostarczał wszystkim członkom Komisji, którzy nadsyłałi swoje uwagi i propozycje. Poprawki przeglądano na posiedzeniach i tam je przyjmowano lub odrzucano. O tym, że przygotowanie tekstów do oceny i dyskusji na posiedzenie Komisji wymagało ogromnej pracy, świadczy relacja

³¹ Posoborowe *Ordo Missae* włączono do wydawanego wówczas w Editions du Dialogue, potrydenckiego *Mszалу Rzymskiego łacińsko-polskiego* (Paryż 1968), dzięki temu mszał ten służył przez prawie 20 lat do czasu wydania posoborowego *Mszалу rzymskiego* (Poznań 1986).

³² Z zatwierdzonych polskich tekstów sakramentu święceń korzystano już od 1972; były one wydawane na prawach manuskryptu.

³³ Zob. A. C a r i d e o. *Analisi comparativa dei testi: dalla traduzione alla creazione*. „Rivista Liturgica” 65:1978 s. 67-81.

³⁴ W. N o w a k. *Elementy Agendy Marcina Kromera w odnowionej liturgii sakramentu małżeństwa dostosowanej do zwyczajów diecezji polskich*. RBL 32:1979 s. 149-156.

o. Małaczyńskiego o przekładzie jednej dość obszernej księgi liturgicznej: „Pierwszy przekład zrobiono [...], ale bez żadnej kontroli polonistycznej i bez uwzględnienia terminologii między tłumaczami, których było kilku. Dlatego z tego pierwszego przekładu nic nie zostało. [...] De facto tłumaczyłem wszystko na nowo”³⁵ Niewątpliwym dziełem życia F. Małaczyńskiego OSB, pracującego u boku pięciu kolejnych przewodniczących Komisji przez prawie 40 lat, pozostanie wydanie niemal wszystkich posoborowych ksiąg liturgicznych w języku polskim. Księgi te przez niego właśnie w znacznym stopniu zostały przetłumaczone, w całości zredagowane, przygotowane do druku i pod jego kierunkiem wydane. Polskie księgi liturgiczne w niczym nie ustępują zagranicznym, a w niejednym je przewyższają. Nie oznacza to, że reedycja tych ksiąg nie wymaga daleko idących ulepszeń i nowych tłumaczeń. Tym bardziej, że w odróżnieniu od pierwszych lat posoborowych mamy dzisiaj całą armię dobrze przygotowanych specjalistów, gotowych do włączenia się w realizację nowych inicjatyw i zamierzeń.

3. Inicjatywy dotyczące powołania i działania Diecezjalnych Komisji Liturgicznych

Problematyka stałej formacji duchowieństwa i wiernych ciągle powracała na posiedzenia Komisji Liturgicznej. Inicjatywa centralnego drukowania materiałów formacyjnych okazała się w ówczesnych warunkach nierealna, i to z przyczyn niezależnych od Komisji.

Wdrażanie posoborowej odnowy liturgicznej w poszczególnych diecezjach Episkopat zlecił Diecezjalnym Komisjom Liturgicznym. Była to inicjatywa Komisji Liturgicznej, którą przedstawił przewodniczący bp F. Jop na posiedzeniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski 12 V 1967 r. Zdaniem przewodniczącego brak możliwości powołania centralnego instytutu duszpasterstwa liturgicznego, a także brak możliwości szybkiego i swobodnego wydawania drukiem potrzebnych materiałów liturgicznych przez jeden ośrodek krajowy można było w warunkach polskich zrekomensować wyłącznie poprzez działalność formacyjną grupy specjalistów w poszczególnych diecezjach. Miały to być Diecezjalne Komisje Liturgiczne. Chodziło o stworzenie takich warunków prawno-organizacyjnych, aby odpowiednio dobrany i kompetentny zespół ludzi mógł pokierować pracami związanymi ze wprowadzaniem posoborowej reformy i odnowy. W tym celu krajowa Komisja Liturgiczna opracowała specjalny statut dla komisji diecezjalnych, który następnie

³⁵ S o b e c z k o. *Działalność o. Fr. Małaczyńskiego*, s. 87.

zatwierdziła Konferencja Episkopatu. Do ustanowienia Diecezjalnych Komisji Liturgicznych Konferencja Episkopatu zobowiązywała wszystkich biskupów diecezjalnych. Warto zaznaczyć, że w okresie posoborowym Konferencja Episkopatu Polski dwukrotnie zatwierdzała statut dla Diecezjalnych Komisji Liturgicznych. Po raz pierwszy 24 I 1968 r., a po 23 latach po raz drugi 21 VI 1991 r. Świadczy to o ważności i znaczeniu Komisji³⁶

Pierwszy Statut Diecezjalnych Komisji Liturgicznych (1968) zawierał dziewięć działów: I. Charakter Komisji; II. Skład personalny; III. Kierownictwo Komisji; IV. Kadencja (5 lat); V. Uchwały i wyjaśnienia Komisji; VI. Zebrania Komisji (4 razy w roku); VII. Obowiązki i zadania Komisji (w 10 punktach); VIII. Środki działania; IX. Dekanalni referenci liturgiczni³⁷

Po 23 latach, 21 VI 1991 r., Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła nowy (drugi) *Ramowy Statut Diecezjalnej Komisji do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego*. W preambule stwierdza się, iż w okresie posoborowym „w poszczególnych diecezjach prace Komisji koncentrowały się przede wszystkim na wprowadzeniu w życie posoborowych ksiąg liturgicznych”, natomiast „w zmieniających się obecnie warunkach zachodzi konieczność ponownego ożywienia działalności Komisji Liturgicznych w poszczególnych diecezjach” To ożywienie ma dotyczyć „zwłaszcza pogłębionych form pracy formacyjnej oraz duszpasterstwa liturgicznego” (nr 1). Stało się to powodem zmiany nazwy Komisji.

Nowy Statut zasadniczo jest powtórzeniem poprzedniego. Przewiduje się taki sam skład Komisji i czas trwania kadencji. Nowy jest zapis automatycznego przedłużania kadencji na następne pięć lat, jeśli nie nastąpiła nowa nominacja członków Komisji. Kierując się pewnym realizmem, nowy Statut zmniejszył również częstotliwość zebrań Komisji z czterech do dwóch w ciągu roku.

Na bardziej szczegółową analizę zasługują jednak trzy ostatnie działy: Obowiązki i zadania Komisji (nr 15), Środki działania Komisji (nr 16-18) oraz Dekanalni referenci do spraw liturgicznych (nr 19-21).

Statut wylicza zadania Komisji oparte głównie na wspomnianej wyżej instrukcji *Inter Oecumenici* (nr 47). Cała uwaga pracy Komisji winna być skierowana na rozwój duszpasterstwa liturgicznego w diecezji. W tym celu

³⁶ H. J. S o b e c z k o. *Znaczenie diecezjalnej komisji liturgicznej. Na marginesie „Ramowego Statutu Diecezjalnej Komisji do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego”* „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 3-4 s. 39-48.

³⁷ Tekst został opublikowany w WUDO 23:1968 s. 93-96.

najpierw trzeba stale rozpoznawać aktualny stan tego duszpasterstwa na własnym terenie (15 a) oraz śledzić jego rozwój w innych ośrodkach kościelnych (15 c), aby z kolei najlepsze inicjatywy i rozwiązania przedkładać do aprobaty Biskupowi Ordynariuszowi, a także przygotowywać i dostarczać duchowieństwu potrzebne materiały pomocnicze (15 b, d).

Drugi ważny zakres prac Komisji dotyczy pracy formacyjnej duchowieństwa i wiernych (15 e-h). Komisja winna organizować kursy, „Dni Liturgiczne” i inne spotkania formacyjne, a także przygotowywać potrzebne materiały formacyjne. Nowością jest zobowiązanie Komisji do przygotowania i stałej formacji nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii (15 i).

Trzeci zakres prac Komisji winien koncentrować się na czuwaniu nad poprawnością duszpasterstwa liturgicznego w diecezji, w szczególności zaś: „aby życie liturgiczne w diecezji rozwijało się zgodnie z zarządzeniami i wytycznymi Stolicy Apostolskiej, Konferencji Episkopatu i Biskupa Diecezjalnego” (15 f); „aby teksty w modlitewnikach i śpiewnikach wydawanych w diecezjach zgadzały się z obowiązującymi księgami liturgicznymi” (15 g); „aby do sprawowania Eucharystii i innych sakramentów była używana materia ważna i godziwa” (15, j); aby plany budynków kościelnych, zwłaszcza urządzenie wnętrza odpowiadało przepisom kościelnym i liturgicznym (15 h).

Swoje zadania Komisja powinna realizować poprzez szczegółowo wyliczone w Statucie środki działania (nr 16-17). Oprócz wymienionych wyżej podkreślono obowiązek troski członków Komisji „o utrzymanie bezpośredniej i ożywionej łączności z duchowieństwem i różnymi grupami apostołatu liturgicznego w diecezji” (16), a także poprzez samoformację członków Komisji, którzy winni brać udział „w sympozjach i wykładach, jakie odbywają się na Wydziałach i w Instytutach Pastoralno-Liturgicznych, celem pogłębienia własnej wiedzy liturgicznej” (18 c).

Specjalne znaczenie w rozwoju duszpasterstwa liturgicznego w diecezji Statut przypisuje dekanalnym referentom do spraw liturgicznych, wybranym spośród duchowieństwa dekanatu (najlepiej spośród proboszczów) i zatwierdzonym przez Biskupa Diecezjalnego (19). Dekanalny referent, jako pomocnik dziekana, ma pozostawać w ścisłej łączności z Komisją Diecezjalną, a „w dekanacie ma zajmować się sprawami liturgicznymi, czuwać nad prawidłowym rozwojem duszpasterstwa liturgicznego i regularnie przedstawiać problematykę liturgiczną na konferencjach dekanalnych” (nr 20). Przynajmniej raz w roku Komisja urządza dla nich specjalne spotkanie (nr 21). *Ramowy Statut* podpisany został przez Prymasa Polski kard. J. Glempa oraz ówczesnego przewodniczącego Komisji Episkopatu do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego ks. bpa Tadeusza Rybaka.

Oba statuty niewątpliwie przyczyniły się do ożywienia działalności komisji diecezjalnych. W większości diecezji zajęły się one przede wszystkim wprowadzaniem kolejno wydawanych polskojęzycznych ksiąg liturgicznych, a następnie pracą formacyjną duchowieństwa i wiernych. W jakim jednak stopniu w poszczególnych diecezjach posoborowa reforma liturgiczna została wprowadzona i w sposób owocny przyjęta, trudno dziś rozstrzygać. Zagadnienia te wymagają odrębnych badań i naukowego opracowania. Powstały dopiero pierwsze prace³⁸

4. Inne ważniejsze inicjatywy Komisji Liturgicznej Episkopatu

Z większych lub mniejszych inicjatyw krajowej Komisji Liturgicznej z ostatniej dekady pragnę wymienić jedynie kilka: (1) wprowadzenie do praktyki duszpasterskiej posługi nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej, (2) postulat erygowania Instytutu lub Ośrodka do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, (3) organizowane pod patronatem Komisji sympozja, a także (4) wydawany przez nią kwartalnik „Anamnesis”

(1) Posługę nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej przywrócił w Kościele papież Paweł VI na mocy Instrukcji Kongregacji Kultu Bożego *Immensae caritatis* z 29 I 1973 r.³⁹ Dokument ten podaje dwa zasadnicze powody wprowadzenia tej posługi: potrzeba duszpasterska oraz dobro duchowe wiernych. Inną przyczynę wprowadzenia tej nowej posługi należy upatrywać w głębszym zrozumieniu istoty Kościoła i samej liturgii, a w konsekwencji także nowej roli ludzi świeckich w życiu liturgicznym.

Dobór kandydatów normują przepisy prawa ogólnokościelnego oraz partykularnego. Według wspomnianej rzymskiej instrukcji z 1973 r. mają to być osoby godne, wyróżniające się dojrzałością w wierze, solidnością w życiu rodzinnym i zawodowym, a także pewną aktywnością w życiu parafialnym. Jeżeli chodzi o kręgi osób, które powinny być uwzględnione przy wyznaczaniu nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej, instrukcja rzymska podaje następującą kolejność: akolita, lektor, kleryk wyższego seminarium, zakonnik, zakonnica, katecheta, inny świecki mężczyzna albo kobieta (nr 1). Nie ma jednak ścisłego obowiązku zachowania tej kolejności. Kandydaci powinni wszakże ukończyć specjalny kurs przygotowawczy. Wyboru dokonuje proboszcz parafii lub rektor kościoła po konsultacji z radą duszpasterską.

³⁸ Zob. przypis 22.

³⁹ Kongregacja Kultu Bożego. Instrukcja *Immensae caritatis* [29 I 1973]. AAS 65:1973 s. 264-271.

Z inicjatywy krajowej Komisji Liturgicznej Konferencja Episkopatu postanowiła w 1990 r. stopniowo wprowadzać świeckich nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej w diecezjach polskich. Konferencja Episkopatu określa wiek i inne przymioty. W Polsce mogą to być mężczyźni w wieku od 35 do 65 lat, odznaczający się „wysokim życiem moralnym, pobożnością i poważaniem wśród duchowieństwa i wiernych”⁴⁰ Komisja Liturgiczna opracowała również, w formie instrukcji, szczegółowe wytyczne dotyczące formacji i sposobu wykonywania posługi nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej. Dla całej Polski instrukcję tę zatwierdziła Plenarna Konferencja Episkopatu 21 VI 1991 r.⁴¹

(2) Ważnym postulatem Komisji Liturgicznej Episkopatu, artykułowanym od czasu ogłoszenia Konstytucji o liturgii (art. 44 mówi o Instytucie Duszpasterstwa Liturgicznego), jest sprawa erygowania Instytutu (Ośrodka) do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego dla potrzeb Konferencji Episkopatu. Były przewodniczący Komisji, bp W Świerzawski, mówi o „palącym postulatcie” W 1996 r. przedstawił ogólną wizję, strukturę i zadania takiego Instytutu. W proponowanym Instytucie widzi cztery sekcje: dział tłumaczeń, dział ortodoksji obrzędów i znaków liturgicznych, dział formacji liturgicznej oraz dział homiletyczny⁴² Należy wyrazić nadzieję, że inicjatywa ta doczeka się realizacji, co gorąco popieramy i z całego serca życzymy powodzenia.

(3) Udaną i sukcesywnie realizowaną inicjatywą są organizowane pod patronatem Komisji Liturgicznej Episkopatu sympozja liturgiczne w Sandomierzu i na Jasnej Górze, z których materiały publikowane są w biuletynie „Anamnesis” Do ważniejszych należą sympozja: „Przygotowania do wprowadzenia katechumenatu w diecezjach” (Sandomierz, 16-17 IX 1996)⁴³; „Inicjacja i reinicjacja” (Sandomierz, 22-23 IX 1997)⁴⁴; „Sztuka w służbie liturgii”⁴⁵; „Misterium Eucharystii w życiu osób konsekrowanych” (Jasna Góra, 26-28 X 1998)⁴⁶; „Kierownictwo duchowe w sakramencie pokuty” (Sando-

⁴⁰ Postanowienie Konferencji Episkopatu Polski z 2 V 1990 r.

⁴¹ Konferencja Episkopatu Polski. *Instrukcja w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej* (21 VI 1991); tekst zob. WUDO 46:1991 s. 441-446; projekt instrukcji opracowano na podstawie podobnego dokumentu Diecezjalnej Komisji Liturgicznej w Opolu (15 VII 1990) – tekst zob. tamże s. 64-71.

⁴² W. Ś w i e r z a w s k i. *Palący postulat erygowania Instytutu ds. Liturgii i duszpasterstwa Liturgicznego dla potrzeb Konferencji Episkopatu*. „Anamnesis” 1996 nr 7 s. 19-23.

⁴³ Materiały ukazały się w „Anamnesis” 1996 nr 8 s. 13-90.

⁴⁴ Zob. „Anamnesis” 1997/1998 nr 12 s. 6-102.

⁴⁵ Zob. „Anamnesis” 1997/1998 nr 13 s. 9-102.

⁴⁶ Zob. „Anamnesis” 1998/1999 nr 17 s. 9-125.

mierz, 27-28 IX 1999)⁴⁷; „Liturgia Godzin w życiu osób konsekrowanych” (Jasna Góra, 21-22 X 1999)⁴⁸

(4) Za oczekiwaną od lat, bardzo cenną inicjatywę Komisji Liturgicznej Episkopatu, zwłaszcza jej przewodniczącego bpa W Świerzawskiego, należy uznać wydawany od 1994 r. specjalny biuletyn „Anamnesis” Pierwszy numer ukazał się pod tytułem *Hoc facite* z datą 20 X 1994 r. Pierwotnie pismo miało być przeznaczone dla członków Konferencji Episkopatu, od nr 8 z 1996 r. pismo adresowane jest również do członków Diecezjalnych Komisji Liturgicznych, wykładowców, bibliotek, wspólnot zakonnych, redakcji czasopism i rozgłośni katolickich. Biuletyn ma stać się forum współpracy i wymiany doświadczeń „wszystkich instytucji i osób, które w jakikolwiek sposób odpowiedzialne są za sprawy Liturgii i duszpasterstwa liturgicznego w Kościele”⁴⁹ Dotąd ukazały się już 33 numery tego kwartalnika.

*

W podsumowaniu można sformułować ogólny wniosek dotyczący wkładu Komisji Liturgicznej Episkopatu w recepcję soborowej reformy liturgicznej w Polsce. Z perspektywy lat można stwierdzić, iż krajowa Komisja Liturgiczna, mimo ograniczonych możliwości i trudnych warunków, starała się wypełnić nałożone na nią zadania. Zwłaszcza w pierwszym okresie musiała liczyć się z wyważonym stanowiskiem Konferencji Episkopatu, które należy ocenić jako słuszne, zwłaszcza odnośnie do stopniowego wprowadzania posoborowej reformy liturgicznej. Stanowisko Episkopatu, a co za tym idzie – działalność jego Komisji Liturgicznej, opierało się z jednej strony na kolejnych dokumentach rzymskich, a z drugiej na lokalnych uwarunkowaniach i „ubogich” możliwościach realizacyjnych w ówczesnej Polsce. Kierowano się przede wszystkim kryteriami natury duszpasterskiej. Bezpośrednio po Soborze Watykańskim II postanowiono spowolnić i wydłużyć okres wprowadzania reformy liturgicznej w naszym kraju. Samo wydawanie i wprowadzanie posoborowych ksiąg liturgicznych trwało ponad 30 lat. Zdawano sobie sprawę, że wprowadzaniu nowych ksiąg musi towarzyszyć wysiłek formacyjny duchowieństwa i wiernych. Rodzi się jednak pytanie, czy nie można było zrobić

⁴⁷ Zob. „Anamnesis” 1999/2000 nr 20 s. 39-127.

⁴⁸ Zob. „Anamnesis” 1999/2000 nr 21 s. 6-131.

⁴⁹ Zob. *Od Redakcji: Nowe zadania – nowy kształt „Anamnesis”* „Anamnesis” 1996 nr 8 s. 5-11.

więcej, aby osiągnąć większą skuteczność i zrozumienie sensu posoborowej reformy liturgicznej. Komisja Liturgiczna podejmowała różne inicjatywy, z których nie wszystkie zostały zrealizowane. Wiele zagadnień czeka jeszcze na głębsze opracowanie naukowe. Stąd nasze oceny będą niepełne i często nieobiektywne. Jedno nie ulega wątpliwości: posoborowa recepcja reformy liturgicznej musiała uwzględnić specyfikę polskiej religijności, opartej mocno na tradycyjnych formach pobożności ludowej, której znaczenie i wagę zaczęto doceniać w wielu krajach zbyt późno⁵⁰ Na zakończenie trzeba ponadto stwierdzić, iż wiele inicjatyw zostało zrealizowanych, inne jeszcze się realizuje, a niektóre czekają na realizację już w trzecim tysiącleciu.

BIBLIOGRAFIA

- Ceremoniał wspólnoty parafialnej. Red. S. Szczepaniec. Kraków 2002.
- K o p e ć J. J.: Liturgia źródłem i szczytem duchowego życia parafii. „Liturgia Sacra” 5:1999 nr 2 s. 323-344.
- K r a k o w i a k Cz.: Kapłaństwo wspólne i kapłaństwo służebne w świetle ksiąg liturgicznych. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 36:1983 s. 297-306.
- Liturgia po Soborze Watykańskim II. W: II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Poznań 2001 s. 189-216.
- S o b e c z k o H. J.: Zgromadzeni w imię Pana. Opole 1999.
- Znaczenie diecezjalnej komisji liturgicznej. „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 3-4 s. 39-48.
- Ś w i e r z a w s k i W.: Gloria Passionis. Chrystus obecny w liturgii i życie chrześcijańskie. Częstochowa 1987.
- T y r a ł a R.: Drogi ku soborowej odnowie muzyki liturgicznej. „Liturgia Sacra” 7:2001 nr 2 s. 293-310.
- Wprowadzenie soborowej odnowy liturgicznej. Red. E. Mateja, R. Pierskała. Opole 1999.

⁵⁰ Zob. C. V a l e n z i a n o. *Osservazioni culturali e linguistiche sulla nostra attuale ritualizzazione e celebrazione*. W: *Celebrare il mistero di Cristo*. (Studi di liturgia 6). Bologna 1978 s. 138.

LE INIZIATIVE
DELLA COMMISSIONE LITURGICA DELL'EPISCOPATO POLACCO
RIGUARDANTI L'INTRODUZIONE DELLA RIFORMA LITURGICA CONCILIARE
NELLA POLONIA

S o m m a r i o

L'autore ha mostrato l'attività cominciata da quella Commissione subito dopo la chiusura del Concilio Vaticano II ed ha indicato le difficoltà incontrate da essa nel suo lavoro. Il problema iniziale era la mancanza di periti ben preparati ad intraprendere tale compito serio come il rinnovamento liturgico, poi le restrizioni della censura comunista riguardante la pubblicazione del materiale liturgico necessario, la non-esistenza del Centro dell'Apostolato Liturgico che avrebbe la funzione coordinante i lavori del rinnovamento della Chiesa nella Polonia ed infine la mancanza di mezzi economici per svolgere la sua attività dal Centro del genere. L'autore ha sottolineato anche che i libri liturgici pubblicati ormai devono oggi esser sottoposti ad una revisione linguistica e ad adattamento pastorale.

Słowa kluczowe: Komisja Liturgiczna, reforma soborowa, reforma liturgiczna w Polsce.

Parole chiavi: Commissione Liturgica, riforma conciliare, riforma liturgica in Polonia

Key words: Liturgical Commission, conciliar reform, liturgical reform in Poland.